

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

De Ivstitia Et Ivre ceterisq[ue] Virtutibus Cardinalibus

Lessius, Leonardus

Antverpiæ, 1632

Capvt VII. De Iniuria & Restitutione in genere.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-72459](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-72459)

SECTIO SECVNDA.
DE INIURIIS ET DAMNIS
IN OMNIBVS HVMANORVM
BONORVM GENERIBVS,
ET NECESSARIA RESTITVTIONE.

Explicitimus superiori Sectione, per sex capita, quid Iustitia, quid Ius, quanam eius species, & in primis quid Dominium, quibus & in qua competat, quibusve modis comparetur. Sequitur nunc ut tractemus de Iniuriis & Damnis quibus Iustitia & Ius violatur, & Restitutione, quae est principalis actus Iustitia commutativa, per quem Ius violatum instauratur.

Primum igitur dicemus de Iniuria & Restitutione in genere. 2. De Iniuria in bonis spiritualibus. 3. De Iniuria in corpus proximi per homicidium vel mutilationem. 4. De Iniuria in corpus proximi per adulterium & stuprum. 5. De Iniuriis fama & honoris per detractionem & contumeliam. 6. De Iniuriis fortunarum per furtum, rapinam, damnum illatum. 7. De Cooperantibus ad haec. 8. De Restitutione ratione rei acceptae. 9. De Ordine seruando in restitutione, deque eius expensis. 10. De Excusantibus à restitutione.

CAPVT SEPTIMVM.

De Iniuria & Restitutione in genere.

Habet 10. Dubitationes.

DVBITATIO PRIMA.

Quid sit iniustitia & iniuria.

D. Thomas q. 59.

Iniustitia dupliciter dicitur.

NOTANDVM est, sicut nomen *Iustitia* dupliciter accipitur (vt supra cap. 1. Dub. 1. ostensum est) Primo, pro omni virtute, quantum est quaedam legis obedientia. Secundo, pro virtute particulari, quae constituit aequalitatem in commutationibus & distributionibus: ita etiam nomen *Iniustitia* dupliciter accipitur, vt expressè docet Aristoteles 5 Ethic. cap. 1. Primo pro omni legis violatione, quam ipse *ἀνομία* vocat, nos iniquitatem. Hoc modo omne peccatum est *Iniustitia* quaedam: quia est violatio aequalitatis seu conformitatis debita legi vel praeccepto Superioris. Hinc peccatum definitur, *caelestium inobedientia mandatorum, & diuinum praeuariatio praeccepti.* Vnde passim in Scripturis omne peccatum vocatur *iniustitia*, & peccatores *iniusti*. Ioannis 7. *Iniustitia in illo non est.* Ad Rom. 1. *Re-*

uelatur enim ira Dei super omnem impietatem & iniustitiam hominum eorum, qui veritatem Dei in iniustitia detinent. Ezech. 18. & alibi. Similiter omne peccatum vocatur *iniquitas*, seu *ἀνομία*. E contrario omne opus bonum vocatur *iustitia*.

Hinc patet, hanc rationem *Iniustitia* esse generalem, & commune omni peccato, sicut esse contra charitatem; neque videri distingui à ratione generali inobedientiae: quia haec *iniustitia* consistit in hoc, quod conformitas legi debita violatur, quae violatio nihil est aliud, quam legis inobedientia. Itaque peccatum non contrahit aliquam specialem prauitatem ex hac malitia (quia generalis est, essentialiter omni peccato conueniens) nisi ipsa in illo peccato, speciali modo sit volita; vt cum quis ex contemptu legis peccat, quod fit, quando quis directè vult legem violare, vt ostendat se eam nihili pendere. generalis enim conditio obiecti non potest specialem malitiam tribuere actui voluntatis, nisi speciali modo sit volita: quia malitia forma-

Ratio Iniustitia communis omni peccato.

Peccatum ex contemptu.

formalis in actu voluntatis sumi debet ex ordine, quem habet ad malitiam obiectivam, quæ cernitur in obiecto voluto: vt offensum est 1. 2. quaest. 18. art. 1.

Secundo modo accipitur *Iniustitia* vt opponitur Iustitiæ particulari; idque vel vt actus, vel vt habitus. Si vt actus, sic nihil est aliud, quàm alieni Iuris violatio; neque differt ab *iniuria*. Sicut enim actu Iustitiæ cuique ius suum tribuitur; ita Iniustitiæ hoc ius violatur: in qua violatione sita est *iniuria* ratio. Si verò accipiatur vt habitus, habitui Iustitiæ oppositus, sic nihil est aliud, quàm prava voluntatis dispositio ex iniustis actibus orta, & ad similes inclinans. Quamquam si Theologicè magis quàm Philosophicè loquamur, *habitualis iniustitia* non tantum consistit in prava dispositione reali; sed etiam morali & imputatiua, quod vt intelligatur,

Iniuria ratio.

Dupliciter fit iniuria.

Notandum, duplici modo fieri alteri iniuriam, *commissione & omissione*; neque minùs omissione reddi hominem iniustum, quàm commissione. Omissio nuda non relinquit in voluntate aliquam dispositionem realem; relinquit tamen hominem iniustum habitualiter, donec restituat, vel satisfaciat. En habitualiter iniustitiam sine reali dispositione voluntatis. Et quamvis raro fiat, vt quis debitum officium omitat absque positiva voluntatis complacentia & assensu; tamen fieri potest, & interdum fortasse fit. Idem in aliis vitiis locum habet, vbi omissione peccatur; remanet enim homo habitualiter vitiosus, absque reali habitu. Idem quoque locum haberet in virtutibus & omnibus vitiis, si ex actu nihil reale relinqueretur: morale enim illud & imputatiuum ex actu relinquitur; sufficeret ad denominandum hominem iustum vel iniustum, temperantem vel intemperantem. Sed de hoc plura 1. 2. quaest. 49. art. 1.

Iniustitia habitualis.

Hinc patet, *Iniustitiam habitualement* generatim non tantum consistere in reali dispositione; sed etiam in morali, seu imputatiua: quatenus complacentia interpretatiua omissionis, per quam illa omissio fuit voluntaria, censetur manere secundum moralem estimationem, & imputatur vt præfens, donec fiat restitutio.

DUBITATIO II.

Utrum aliquis dicatur iniustus, eo ipso quod faciat aliquid iniustum.

D. Thom. art. 2.

Qui sciens facit.

Respondeo, & Dico Primò, Qui sciens aliquid esse iniustum, sponte illud facit, eo ipso est iniustus. Probat; qui vult liberè id quod nouit esse iniustum, censetur etiam velle ipsam iniustitiam & inæqualitatem annexam, ac proinde merito dicitur iniustus. D. Thomas dicit talem intendere formaliter iniustum; quia intendit id quod scit esse iniustum, & ita intentio fit formaliter iniusta: quamuis ipsam iniustitiam per se non intendat.

Qui ex ignorantia probabili.

Dico Secundò, Qui ignorantia inculpa nescit esse iniustum, vel si scit, non consentit in opus, sed vi externa impulsus facit; non est dicendus iniustus. Ratio est; quia malitia annexa operi;

nullo modo est volita, ac proinde non potest ipsius voluntatem contaminare.

Dico Tertiò, si ignorantia sit culpabilis, vel vis extrinseca, aut passio, qua incitatur, talis sit, vt ei possit resisti; verè erit iniustus, si faciat opus iniustum; licet minùs, quàm si sciens & volens. Ratio est; quia hæc non impediunt quin ille absolute censetur velle & voluntariè facere quod iniustum est, vt ostensum est 1. 2. q. 6. a. 7. & 8.

Notandum tamen, Aristotelem lib. 5. Ethic. cap. 8. vbi hanc questionem tractat, docere, eum qui ex ignorantia vel passione quippiam iniustum designat, non esse dicendum iniustum: quia non operatur iniuste, id est, ex habitu & affectu directè inclinante ad id quod iniustum est, sed solum per accidens & indirectè. Verùm hoc intelligendum est, non tam perfectè dici iniustum, quàm cum qui sciens & sua sponte facit: alioqui talis absolute est iniustus: indirectè enim voluntarium in peccatis, recidit in speciem voluntarij directi: vt constat ex 1. 2. q. 6.

Notandum Secundò, circa Respon. D. Thomæ ad 3. dum quis per ignorantiam inculpam facit opus iniustum, hoc opus non dici formaliter iniustum; quia non procedit à voluntate (qua in moralibus est instar formæ) iniusta. dicitur tamen iniustum materialiter; quia constituit veram inæqualitatem rei ad rem. Idem videtur dicendum de reliquorum vitiorum operibus. qui enim accedit ad non suam per ignorantiam, vt Iacob; vel plus comedit quàm natura postulet, facit opus materialiter intemperatum; (quamuis formaliter, vt subest voluntatis affectus, possit esse temperatum) etsi enim non incongruens sit homini tale dictamen ex errore inculpato habenti; tamen est ei incongruens secundum se & absque illo errore considerato. & ita quamuis ratio intemperati non conueniat illi operi in ordine ad actuale dictamen, conuenit tamen ei in ordine ad naturam rationalem absolute consideratam.

Formaliter iniustum quid.

DUBITATIO III.

Utrum aliquis possit pati iniustum volens.

D. Thom. art. 3.

Respondeo, & Dico Primò, Sicut nemo potest facere iniustum propriè vel iniuriam, nisi volens; ita nemo potest propriè pati iniuriam nisi nolens. ita D. Thomas art. 3. ex Arist. 5. Ethic. cap. 9. & 11.

Prior pars patet; quia iniustum formaliter & iniuria includunt rationem voluntarij. hinc fit vt amens, & brutum non faciat iniuriam, etsi lædat, sufficit autem siue directè, siue interpretatiuè sit voluntarium.

Altera pars probatur, quia nemo potest pati iniuriam, nisi ius eius violetur: non potest autem violari ius alterius, nisi ipso nolente, vel expressè, si sciat; vel implicite, si nesciat; & ita sit affectus, vt, si sciret, expressè nollet. Cuius ratio est; quia si vellet, vel certè posituè permittat se lædi, iam cedit iure suo, illudque abdicat, vel certè in arbitrio lædentis ponit: ac proinde, etsi ipse lædatur, ius tamen ipsius (quò ipsius est) non violatur, sicut si concedam tibi vt vestem meam auferas, pono

17

12

Si consentis, cedit iure, no.

dominium rei meae in tuo arbitrio. vnde si auferas, non violas ius meum.

Dixi, *qua ipsius est*; quia etsi non violetur praesens qua ipsius est, potest tamen violari quatenus ad alium pertinet. Seruus enim habet ius vt non spoliatur rebus suis inuitus; & dominus habet ius vt idem non spoliatur etiam volens. Vnde qui spoliatur seruum consentientem, etsi non faciat iniuriam seruo, facit tamen iniuriam domino. similiter qui vastat vineam custode consentiente. Idem vituenit quotiescumque alter alteri ita subditus aut connexus est, vt iura eorum inter se connexionem aut dependentiam habeant. Sic qui seipsum interficit, etsi non facit proprie iniuriam sibi, facit tamen iniuriam Reipub. cuius

Facit iniuriam Deo. ipse est pars, & etiam Deo (iuxta D. Thomam) qui solus vitae humanae est dominus. Vnde tales peccant contra praecipuum, *Non occides*; & poena homicidij, si fieri possent, plectendi essent: & post mortem in tanti criminis poenam non minore ignominia afficiuntur. De quo vide Iulium Clarum lib. 5. recept. opinion. §. fin. num. 37. Sed de hoc plura infra cap. 9. Dubitat. 6. Pari modo qui alium volentem interficit, non facit quidem illi proprie iniuriam (volendo enim occidi, cedit iure suo, ac proinde interfector non tenetur heredibus ad vllam restitutionem) facit tamen iniuriam Reipub. & Deo, & peccat contra iustitiam legalem. Vnde Dauid puniuit Amalechitem tamquam homicidam, qui se occidisse Saulem volentem dicebat, 2. Reg. 1. Idem dicendum, quando coniunx consentiente coniuge adulterium committit. Non enim facit proprie iniuriam consentienti, sed peccat contra matrimonij legem.

Cessio iuris. Notandum tamen est, non censeri quempiam cedere iure suo, si aliquo modo inuoluntarie, & renitente affectu consentiat, inductus ab eo qui laesurus est. Sicut enim donatio debet omnino esse libera; ita etiam cessio iuris, quae tollit iniuriam. Vnde qui soluit vsuras, non cedit iure suo: quia non cupit vt vsurarius has exigat, nec intendit se vilo iure priuare, aut donare; sed soluit, quia aliter pecuniam obtinere nequit. Ex his patet intelligentia illius regulae, quae est 27. inter reg. Iuris in 6. *Scienti & consentienti non fit iniuria, neque dolus.*

13 *Sententia quorundam Doctorem.* Aduerte tamen, quosdam Doctores hanc regulam & ea quae dicta sunt, limitare ad ea, in quibus iure nostro cedere possumus; vt in fama, honore, & aliis bonis externis, quorum sumus domini. In his enim scienti & volenti non fieri iniuriam: quia cum haec subsint nostrae dispositioni, hoc ipso, quo volumus his spoliari, iure nostro nos priuamus, & illud in alterius collocamus arbitrio; secus esse in aliis, quorum non sumus domini, sed custodes dumtaxat: vt in vita, & membrorum integritate, in coniuge, in prolibus, & similibus, in quibus iure nostro cedere non possumus. In his enim proprie fieri iniuriam ei, cui ipsa commissa sunt, vel obnoxia, si perimantur, vel laedantur; etsi id ipso volente fiat. Ratio est, Quia cum cessio iuris sit inualida, totum ius permanet in suo vigore: ac proinde si contra illud fiat, peccatur contra iustitiam, & fit verè & proprie iniuria, quamuis consentienti. Vnde inferunt, eum qui interficit Titium volentem, facere ei proprie iniuriam, quia Titius non poterat iure illo cedere: similiter cum quis adulterium com-

mittit cum vxore Titij ipso Titio consentiente. Alij dicunt, non fieri in istis proprie iniuriam personae, sed naturae, vel statui.

Verum id quod diximus est magis consentaneum vsitato modo loquendi. nemo enim, qui volens in corpore laesus fuerit ab aliquo, vel coniugem alteri violandam dederit, dicit sibi iniuriam factam, aut de iniuria conqueti poterit. Deinde est ipsa doctrina Aristotelis lib. 5. Eth. cap. 9. vbi ostendit *neminem sponte pati iniuriam; etiam si possit sponte laedi, & damno affici*: quia ad illud requiritur vt inuitus patiat. Neque id intelligit solum in iis, quae subsunt nostrae dispositioni, vt in fama & diuitiis; sed etiam in aliis, in quibus iure nostro cedere non possumus, vt in vita & membris: quod ex initio capitis constat; vbi ex Euripide adducit exemplum eius, qui matrem volentem & rogantem interfecit. Confirm. nam idcirco nemo sibi ipsi iniuriam facere, aut à se iniuriam accipere potest; quia non potest à se inuitus pati: non enim fieri potest, vt quis sibi damnum velit inferre, & simul nolit illud à se pati. Idem docet D. Thomas art. 3. q. 59. Confirmatur secundo, Quia qui violat filiam consentiente parente, non facit parenti iniuriam; & qui furatur à pupillo consentiente tutore, non facit tutori iniuriam: & tamen isti iure suo cedere non possunt. ergo ad formalem iniuriam non sufficit, quod quis iure suo non possit cedere.

Nec obstat, quod quis in illis iure suo cedere non possit, ac proinde ius illud, quod habet vt in illis non laedatur, permaneat: quia non permanet sub ratione formalis iuris iustitiae, sed solum materialiter; cum ipse noliteo vti, eoque, quantum in se est, cedat. Vnde non censetur iniuria in illum nisi materialiter: sicut enim potest esse iniuria materialis ex parte irrogantis, ita etiam ex parte eius cui irrogatur.

Dico Secundo, fieri potest, vt quis ex parte sua iniuriam inferat, & tamen alter proprie iniuriam non patiat: & è contrario fieri potest, vt quis iniuriam vel potius iniustum patiat, & alter proprie iniuriam non inferat. ita D. Thomas ad 3. ex Aristotele supra. Prioris exemplum est; si detrahas famam alterius, vt illi noccas, & ille cedat iure suo, optans haberi infamis propter Christum. posterioris est; si per ignorantiam vendas alteri rem vitiosam, quam ille putet esse probam.

Dices, Ergo Christus & Sancti proprie non sunt passi iniuriam; cum libenter passi sint, & pati desiderauerint.

Resp. Nego consequ. quia vt quis dicatur non pati iniuriam, non satis est quod ob aliquam causam libenter patiat, seu quod gaudeat illo malo; sed oportet vt etiam cupiat illud sibi à tali irrogari, cedendo, quantum in se est, iure suo: alioquin retinet actionem iniuriarum in illum; & ille tenetur ad restitutionem, vel satisfactionem. Christus autem & Sancti non cupiebant sibi ab impiis illa mala irrogari, nec illis ad hoc vllum ius vel auctoritatem tribuebant; sed solum permissiue se habebant non repugnando, & se non subtrahendo illorum potestati; vt sic eorum malitia ad maius bonum vterentur. Vnde retinet actionem iniuriarum in illos coram tribunali diuino; vt patet Sapientia 5. *Stabant iusti in magna constantia aduersus eos qui se angustiauerunt.*

DVBITATIO IV.

Quid sit restitutio, & cuius virtutis actus.

D. Thomas quaest. 62. art. 1.

15 **N**Otandum est, Restitutionem proprie significare positionem rei in pristinum statum, & quia dum res ablata redditur, in priorem statum reponitur, ideo significat redditionem rei ablatae, sine iniure, sine iniuria ablata sit; quod aliter Latinis dicitur Redhibitio, & redhibere. Sic depositum & commodatum dicitur restitui, & etiam mutuum; quia saltem secundum speciem est idem. Emptor vero pretium numerans non dicitur restituere, sed soluere: & qui damnum intulit, compensat, non restituit.

Apud Theologos tamen hoc nomen accipitur generalius, ut etiam comprehendat omnem illati damni compensationem; & sic nihil est aliud, quam rei acceptae redditio, vel damni illati compensatio. Hoc modo qui damnum intulit, dicitur facere restitutionem, dum illud compensat, & aequivalens repondit. posset etiam hoc modo emptor soluens pretium, dici facere restitutionem, quia reddit rem in aequivalenti; quamvis non ita vilitate.

16 **H**inc patet, Restitutionem esse opus externum Iustitiae commutativae; quia huius virtutis est constituere aequalitatem inter datum & acceptum, inter damnum & compensationem; quod fit restitutione.

Nec obstat, quod etiam error contra Iustitiam distributivam commissus, sarcitur restitutione, & ita videatur etiam esse opus Iustitiae distributivae; quia saepe in actu distributionis continetur debitum Iustitiae commutativae, quod debitum violatur prava distributione: sicque non est mirum, si opere Iustitiae commutativae instaurari debeat, ut ostensum est cap. 1. dub. 4.

17 **P**etes, Quomodo differt restitutio a solutione & satisfactione?

Respondeo, A solutione differt, quod non omnis solutio proprie fit restitutio, nec contra. dicimur enim soluere quod ex voto, iuramento, charitate aut misericordia debitum est (nam & ex his virtutibus debitum & obligatio aliquid dandi in proximum nascitur) non tamen proprie dicimur restituere aut facere restitutionem. & e contrario, qui reddit depositum, restituit, non tamen solvit. Restitutio enim postulat ut res quodammodo sit eadem vel in se, vel in aequivalenti: Solutio, ut sit diversa.

18 **A** satisfactione vero, Primò, Quòd satisfactio fit quiddam generalius: omnis enim restitutio est satisfactio, non contra. Secundò, Quòd satisfactio respiciat personam, dum praestat id quod alteri satis est, etsi non fit aequivalens debito. restitutio autem respicit rem, dum praestat aequivalens, vel rem ipsam exhibet. Teriò, Satisfactio proprie fit pro iniuria illata, & honore violato, quamvis nihil damni illatum sit. restitutio vero proprie vbi damnum illatum, vel res alterius ablata. Sic Deo satisfacimus, cui tamen nihil proprie restituere possumus, cum omnia perfectissime sint ipsius. Quartò, Satisfactio fit etiam pro damno irreparabili, restitutio solum pro reparabili.

DVBITATIO V.

Ex quibus capitibus generatim nascatur obligatio restitutionis.

19 **R**espondeo, eam ex duplici capite nasci nempe ex iniusta acceptione, vel ex re accepta siue iuste, siue iniuste. colligitur ex D. Thom. qu. 62. art. 6. & 7. docet Caier. ibidem, & Couarr. ad reg. Peccatum. 2. p. in principio.

Per Iniustam acceptionem intelligo non solum furtum, sed etiam damnum quodvis per homicidium, adulterium, stuprum, furtum, infamiam, siue alio modo inique illatum. quicumque enim alteri damnum infert, aufert aliquid ab eo; & sic dicitur teneri ratione iniusta acceptionis.

Per Rem acceptam intelligo non solum eam, quae à domino ablata est, ut equus, vestis, pecunia; sed etiam eam, quae ex iustitia alteri debita est, & apud me retinetur; ut legatum alteri, aut venditum, quod apud me est.

Quòd autem ex priori capite nascatur obligatio restitutionis, Probat; Quia qui damnum intulit, violavit aequalitatem, quam poscit Iustitia commutativa: ergo ut aequalitatem illam sarciat, tenetur lege iustitiae ad restitutionem, etiamsi nihil emolumenti acceperit.

Quòd etiam ex secundo capite patet, Quia qui habet rem alterius, etsi nullam iniuriam intulerit, habet tamen plus quam suum; & verus dominus tantumdem habet minus quam suum. Vnde ut fiat aequalitas iustitiae, per quam cuique tribuitur suum, debet domino restitui. Vide D. Thom. artic. 6. & 7. qu. 62. quamvis haec duo capita paulò aliter explicet; sed res est eadem.

Dices, Qui obligatur ex stipulatione, non tenetur ex altero horum capitum: ergo haec non sufficiunt.

20 **R**esponderi potest, talem non proprie teneri ad restitutionem, sed ad solutionem. Si tamen nomen restitutionis generatim accipitur pro omni redditione, qua res ex iustitia debita redditur in seipsa vel in aequivalenti, sic assignanda sunt tria capita omnis restitutionis. Primum, Ex iniusta acceptione, seu damno illato. Secundum, Ex re accepta iuste vel iniuste. Tertium, Ex contractu. Nam mutuum & pretium rei emptae, & similia, non debentur proprie ratione rei acceptae, (nam fieri potest ut haec non extet) sed ex contractu.

21 **N**otandum est, inter haec capita esse magnum discrimen. quando enim aliquid debetur ex iniusta acceptione, vel ex contractu; manet obligatio restitutionis, etiam si res debita pereat, sine nostra culpa: quando vero debetur tantum ratione rei acceptae, non manet obligatio, re absque culpa nostra pereunte, ut patet in deposito.

Ex his plurima possunt deduci, ut patebit ex sequentibus.

DVBITATIO VI.

Vtrum nascatur obligatio restitutionis ex damno dato absque culpa, vel per culpam leuem extra officium & contractum.

22 **N**Otandum Primò, tripliciter fieri posse ut damnum alteri culpa mea obueniat. Primò, Si

Quid iniusta acceptio.

Res accepta.

Tria generatim capita restitutionis.

Discrimen inter illa.

Si teneat ex officio impedire, & negligam. Secundo, Si ex contractu. Tertio, Extra officium & contractum, de quo modo hic agimus.

Culpa dupliciter dicitur.

Culpa quinquplex.
23
Culpa latissima.
Latiior.
Dolus.

Notandum Secundo ex Adriano in 4. De restitut. §. Vtrum in foro animæ, culpam aliter accipi apud Iurisperitos, aliter apud Theologos. Apud Theologos enim culpa idem est, quod peccatum, siue mortiferum, siue veniale. apud Iurisperitos verò est idem, quod omisio alicuius diligentia, unde sequitur aliquod incommodum. Diuidunt autem culpam, in latam, latiorem, latissimam, leuiem, & leuissimam. Culpa latissima est dolus apertus. latior, est dolus presumpsus. Est autem dolus quæuis calliditas, fallacia & machinatio ad circumueniendum, fallendum, & decipiendum adhibita. Calliditas fit iacendo, fallacia mentiundo, machinatio arte verborum, ita tradit Glossa 7. de dolo. L. 1. Sequuntur passim Doctores.

Culpa lata.

Culpa lata est omisio eius diligentia & circumspæctionis, quam passim homines eiusdem conditionis adhibere solent: vt si quis librum commodatum relinquit foris ante ostium.

Leuis.

Culpa leuis est omisio eius diligentia & circumspæctionis, quam solent diligentiores illius artis vel professionis adhibere.

Leuissima.

Culpa leuissima est omisio diligentia, quam diligentissimi & prudentissimi adhibent. Vide Nauarrum cap. 17. n. 177. & sequentibus. & Siluest. verbo Culpa, in principio.

His politis; Angelus verbo Culpa n. 6. sentit, ex quauis culpa, etiam leuissima, nasci obligationem restitutionis: idem tenet Adrianus supra. probant ex quibusdam Canonibus. sed contraria sententia est tenenda; pro qua

24
Solum tenemur ex culpa lata, extra contractum.

Dico Primò, Quando non intercessit aliquis contractus, non oritur obligatio restitutionis ratione damni dati (saltem in foro conscientia) nisi ex culpa lata; non autem ex leui, vel leuissima. ita communiter DD. vt fatetur Angelus; Innocentius in cap. Sicut dignum, de homicidio. Gabr. in 4. d. 1. §. q. 14. art. 3. Dubit. 2. Silu. verbo Culpa. n. 6. vbi citat Panor. & alios. & verbo Restitutio secundo. §. 12. & 17. Sotus lib. 4. de Iustitia. q. 7. art. 2. & lib. 5. q. 1. art. 9.

Probatur Primò; Quia nemo tenetur adhibere maiorem diligentiam in suis operibus, ne alteri noceat, quam eiusdem conditionis homines passim in similibus adhibere solent; (nemo enim tenetur esse prudentior & circumspæctor hominibus suæ sortis:) ergo damnum eueniens non debet illi imputari, sed censetur inuoluntarium.

Secundo, Talis neque tenetur ratione contractus; (sicut tenetur, qui ignorans vendidit rem vitiosam:) neque ratione rei acceptæ; cum ea non extet: neque etiam ratione iniustæ acceptionis; cum sine omni peccato damnum sit secutum: nemo enim tenetur ratione iniustæ acceptionis, nisi quando in ea est peccatum; (alioqui tenetur quis ex casu fortuito & præstita summâ diligentia; quod tamen nemo dixerit:) ergo cum hic non fuerit peccatum, non tenetur. Quod autem ratione culpa leuis vel leuissima non interuenit peccatum, patet; quia non tenebatur diligentiam & circumspæctionem adhibere, quam prudentiores & prudentissimi solent adhibere; sed solum eam, quam prudentes: ergo hanc adhibendo & illam omitendo, non peccauit.

Teneri verò ex culpa lata, constat; quia quisque

in actionibus periculosis tenetur præstare diligentiam, quam homines eiusdem conditionis communiter præstare solent: ergo si hanc non adhibuerit, censetur damnum illi voluntarium; quia non fecit quod potuit & debuit, vt constat ex dictis I. 2. q. 6. a. 3.

Notandum est, quosdam limitare hanc propositionem hoc modo. Non teneri ex culpa leui, &c. Nisi quis aduerterit damnum secuturum, vel illud intenderit. Sed si quis bene consideret, non est necessaria hæc limitatio; quia qui aduerterit ex sua actione secuturum damnum, tenetur maiorem diligentiam adhibere: nam quiuis prudens tunc eam adhiberet. Vt autem quis intendat damnum inferre per eam actionem, cui adhibet sufficientem circumspæctionem, vix vniquam contingit. si enim facit aliquid vt noceat, quo modo adhibet sufficientem circumspæctionem ne noceat? Fieri tamen absolute potest: vt si quis diligenti consideratione adhibita, quam prudens adhiberet, putet esse feram, & veniat in mentem fieri posse, vt fit hostis, ideoque telo petat.

Vtrum autem tunc ad restitutionem teneatur, est dubium. videtur teneri; cum directam nocendi intentionem habeat. Sed verius videtur, non teneri: quia damnum respectu illius actionis censetur fortuitum. actio enim illa, facta cum tali circumspæctione, non censetur villo modo tendere ad homicidium, aut esse periculosa, vt vitari debeat. nec refert, quòd ab intentione eò dirigatur; quia dirigitur in incertum tamquam in effectum fortuitum; sicut si quis iaculetur in altum eo fine, vt cadat in caput inimici, eò quòd cogit id esse possibile; quamuis credat inimicum longè abesse. Simile ferè est, si quis in aliquo opere omnem diligentiam debitam præstet, ne noceat; optet tamen casu obuenerit damnum vel mortem, (vt posset contingere in medico vel chirurgo) & ideo non adhibeat circumspæctionem diligentioris aut diligentissimi; hic enim non tenebitur ad restitutionem. Ratio est; quia non tenebatur maiorem diligentiam adhibere; adhibuit enim totum quod ex iustitia debuit: unde omitendo illam maiorem diligentiam, non fecit ei iniuriam; ac proinde, si æger moriatur, non illi imputabitur homicidium, quamquam coram Deo si reus, quòd optauerit, & vt casu moreretur, omiserit maiorem diligentiam; quæ omisio fuit contra charitatem: sicut eueniat, quando quis omittit pauperi succurrere in necessitate.

Ex his infero, Si ex facto tuo vel omissione secutum est alteri damnum, & tu nihil in hoc peccaueris, ob naturalem inconsiderationem, vel obliuionem, non teneri te ad restitutionem; quamuis in foro externo, hoc lata culpa commissum diceretur. quia neque ratione rei acceptæ teneris; vt quæ non extet; neque ratione iniustæ acceptionis; cum non peccaueris: neque ratione contractus; cum nullus interuenit, vt suppono. ita Sotus supra. v. g. egrediens cubiculum, & alia cogitatione abreptus, non clausisti ostium; hinc ingressi fures multa abstulerunt. Habes lucernam iuxta locum periculosum; & quamuis follicite proposueris extinguere, tamen aliquid interuenit, quo absque culpa obliuisceris; vel in somnum incidis, & excitatur incendium. Aperuisti puteum, & casu oblitus es tegere vel sepire, ne quis incidat: censetur enim huiusmodi euentis damnum fortuito datum.

25

Potest interdum damnum per actionem, cui sufficientem cautio adhibetur.

Potest fieri ut quis omittat diligentiam, indebitam, vt datum eueniat.

26

Si non aduerterit damnum posse sequi.

datum. tales casus solent sapere contingere inter homines, sine vlllo eorum peccato, Deo sic disponente, vel permitte.

Sed difficultas est, Vtrum in culpa lata, vt quis obligetur ex ea, debeat esse peccatum mortale.

27
Culpa lata obligans ad restit. utonem debet esse mortifera.

Respondeo, & Dico Secundo, debere esse peccatum mortiferum commissum in damno dato, vt quis ex culpa obligetur ad restitutionem: ordinariè autem quando damnum est graue, culpa, seu negligentia, qua commissum est, censetur mortalis; nisi aliunde constet non esse. Prior pars est ex mente Siluestri locis citatis, & Auctorum quos ipse citat, Innocentij, Antonij de Butrio, & aliorum, vt constat per exempla ipsorum; Soti lib. 4. de Iustitia, q. 7. art. 2. ante solutionem primi argumenti, vbi ne in commodato quidem putat esse obligationem restitutionis damni, nisi intercesserit culpa mortalis: *Quia à venialibus, inquit, homines liberi esse nequeunt*: sed de hoc infra. Approbamus sententiam Soti, quando nullus intercedit contractus. idem tenent multi recentiores, vt Petrus Nau. l. 2. c. 1. n. 48. Henriquez tractatu de Irregularitate c. 15. vbi citat alios, Emmanuel Sà v. Restitutio. Ratio est; quia quando solum culpa venialis commissa est, non est actus perfectus in ratione iniuriæ, sed imperfectus: ergo non inducit obligationem restitutionis, saltem perfectam, qua astringat sub peccato mortali. non enim potest obligatio maior esse in suo ordine, quam fuerit iniuria, ex qua nascitur, in suo.

Culpa venialis non est perfecta iniuria.

Petes, Vtrum saltem sub veniali sit obligatio?

28
Non tenetur sub veniali.

Quidam affirmant. Sicut enim cum nulla est culpa, nulla est obligatio; cum est letalis, est obligatio sub peccato letali: ita etiam cum est culpa venialis, videtur esse obligatio sub veniali. Sed verius videtur, nullam esse obligationem restituendi, quod satis indicat Siluest. & alij DD. Nam obligatio in materia graui, non potest esse nisi sub graui peccato; pender enim obligatio ex materia grauitate,posito præcepto naturali vel positiuo. mirum enim esset, hominem sub veniali duxat obligari ad restitutionem decem millium aureorum; nec posse hoc peccato liberari, nisi proponat restituere. Ratio est; quia cum solum venialis culpa in damno inferendo intercessit, vt cum ex quadam inconsideratione & animi *desiderio* prorenit, censetur quasi fortuito obuénisse. quis enim in huiusmodi rebus periculosis non aliquando aliquam negligentiam admittit? rarissimè tamen hinc talia damna accidunt: quare merito quasi fortuita videri debent.

Subita ira occidens.

Ex dictis sequitur, Eum, qui subita ira correptus aliquem interimit, ita vt fuerit solum motus secundò primus; non teneri sub mortali ad restitutionem; vt rectè colligit Petrus Nauarra.

29

Alterà pars probatur; Quia quando opus est periculofum, vel adueris periculum, vel non aduertis: si omnino non aduertis, naturali quadam mentis distractione, vel quia nihil occurrit quod mentem excitet ad periculi considerationem, non peccas, etiam si non adhibeas diligentiam, si autem aduertis periculum, ordinariè peccas mortaliter, debitam diligentiam omittens: raro enim in operibus externis contingit inconsideratio imperfecta, quæ sit venialis; quæ tamen frequens est in subreptitijs cogitationibus & internis animi motibus. Ratio est; tum quia opera externa statim periculum suum ingerunt & excitant mentem ad

Inconsideratio imperfecta crebrior circa motus animi, quam circa actiones externas.

considerationem: tum quia membra exteriora non mouentur ad opus, nisi per rationem superiorem; vt docet D. Thomas 1. 2. qu. 74. art. 7. Interdum tamen contingit, hanc negligentiam considerationis esse venialem: quamuis exteriùs iudicetur esse lata culpa, quia non adhibuit eam omnem circumspectionem, quam homines communiter adhibere solent: & tunc verius est, non esse obligationem restituendi.

Sed contra has duas propositiones Obiicitur Primò ex cap. vltimo, de iniuriis, vbi Gregor. IX. Obiicitur dicit, *Non excusari eum, cuius imperitia vel negligentia damnum est datum, sed solum eum, qui vt non occideret, de contingentibus nihil omisit.*

Resp. Loquitur de culpa lata, quæ est peccatum: nomine enim negligentia & imperitia intelligitur peccatum; vnde subdit: *Nec ignorantia te excusat, si scire debuisti, ex facto tuo iniuriam verisimiliter posse contingere.* Quòd autem ait, *illum non teneri, qui de contingentibus nihil omisit*, intelligendum est de *his contingentibus*, quæ prudens prouideret: non autem de omnibus; nam certum est, neminem ex casu fortuito teneri.

Obiicitur Secundo ex Can. Consulisti. 2. q. 4. vbi Stephanus V. scribit, *Monendi sunt & protestandi parentes, ne tam renellos secù in vno lecto collocent, ne negligentia qualibet pronouente suffocentur vel opprimantur, vnde ipsi rei homicidij inueniantur.*

Respondeo, Loquitur de negligentia quæ sit peccatum: quæ facillè committitur in re tam periculosa & tam crebra; quam negligentiam quiuis prudens conaretur vitare.

Obiicitur Tertio ex L. Qui occidit 30. 7. ad L. Aquiliam. §. In hac quoque. Sed reuerà illa lex pro nobis facit. Primò enim dicit, in hac actione puniri dolum, & culpam; & subdit exèplum eius, qui in stipulas ignem immisit die ventolo; deinde addit, *At si obseruauit omnia que oportuit, & subita vis venti longius ignem produxit, caret culpa.* Aduertendum tamen est, in foro externo, tam Ecclesiastico, quàm ciuili, interdum puniri culpam leuissimam, præsertim in committendo positam; partim ob præsumptionem fraudis, quæ potius locum habet in commissione; partim ne detur locus negligentia vel fraudi. Sed nos loquimur in foro interiori, vbi præsumptio non habet locum.

In foro externo puniuntur.

DVBITATIO VII.

Vtrum nascatur obligatio restituendi ex damno, culpa leui vel leuissima in officio vel consilio dando, commissio.

Respondeo & dico Primò, Neminem teneri in foro conscientia ex culpa leui vel leuissima in officio; sed solum ex graui. Docent hoc Auctores supra allati Dubit. 6. Ratio est eadem, quia nemo tenetur in officio vel artificio esse prudentior & diligentior, quàm passim homines eiusdem conditionis esse solent: v. g. aduocatus non tenetur esse diligentior aut prudentior, quàm passim boni aduocati esse solent. vnde si contingat te cadere causa, eò quòd non præstitit quod doctissimus & diligentissimus præstitisset; tamen bona fide præstitit quod solent diligentes & docti in similibus causis; non tenetur ad restitutionem. Idem dico de medico, architecto, Pæatore, Magistratu, Principe, & aliis officium vel artificio

31
Solum ex culpa graui tenetur.

aliquid factitantibus. Vnde sequitur, etiam tutorem & curatorem non teneri in foro conscientiae ex culpa leui vel leuissima, sed solum ex lata, quidquid dicat Sil. v. Restitutio 3. q. 8. §. 3. cuius sententia in foro exteriori videtur seruari.

32 Aduerte tamen, haec intelligenda, nisi quis profiteretur se diligentem aut peritorem alius, aut etiam diligentissimum peritissimumque: & hac ratione eum, qui talem querebat, ad se pertraxisset: tunc enim tenetur ex culpa leui, & etiam leuissima; vt rectè Siluest. verbo Culpa. q. 4. Ratio est, quia tunc promittit saltem implicite, amplius quam alij passim praestent, & alter hanc ob causam cessat meliorem querere: ergo, nisi hanc diligentiam praestet, tenebitur ad restitutionem, non quidem totius damni; sed quanti iudicabitur spes illa valere, qua sperabat alter, maiori illa diligentia & peritia, quam querebat, se voti competentem fore.

Dices, Qui aliquid ex officio facit, videtur semper teneri ex culpa leui, quia pro ea re stipendium accipit, ac proinde intercedit veluti contractus quidam in vtilitatem vtriusque: atqui cum contractus est in vtilitatem vtriusque, tenetur ex culpa leui, vt infra dicitur.

Respondeo, quodam sensu dici posse talem teneri ex culpa leui; quia debet maiorem diligentiam adhibere, quam si nihil commodi perciperet, vel non ex officio faceret. Verum quia non debet maiorem diligentiam, quam communiter debent homines eiusdem officij; ideò commodius dicitur, eum non teneri nisi ex culpa graui, nempe quae grauis est inter homines eiusdem officij.

33 Dico Secundò, Qui praebet consilium, tenetur ad restitutionem damni secuti ratione ignorantiae crassae, vel culpae latae, si erat Parochus, confessarius, concionator, Theologus, Iurisperitus, vel eius professionis, ad quam talis consultatio spectabat. Ita Ioan. Medina Cod. de restitut. q. 7. vt si confessarius dicat quempiam teneri ad restitutionem, qui non tenetur; vel non teneri, qui tenetur; vel contractum quempiam esse licitum, qui est illicitus; si ignorantia sit crassa, vel considerandi negligentia sit grauis, tenetur ad restitutionem damni secuti. Probatur Primò, Quia talis ex officio & professione tenebatur hoc scire, & in respondendo hunc errorem vel negligentiam vitare, & non fecit: ergo censetur cauta damni secuti. Secundò, Quia ratione suae professionis vel officij, habetur sufficiens ab eo qui consilium petit: ergo si non sit sufficiens, & tamen respondeat, decipit alterum. Imò quicumque dat alteri consilium, suadens vt hoc vel illud faciat, aut absolute afferens illum posse facere, tenetur habere euidenciam moralem, illud cum his circumstantiis huic esse licitum: alioquin committit culpam latam, vt patet ex dictis lib. 1. de Prudentia, Dub. 1. Ratio est, quia nemo potest aliquid aggredi, nisi cum tali iudicio, ob periculum peccati: ergo neque alteri esse auctor.

Aduerte tamen Primò, Numquam teneri eum, qui consultus responderet iuxta opinionem verè probabilem: vt ostensum est 1. 2. q. 19. Secundò, Neque eum, qui simpliciter aperit suam opinionem, dicens ita sibi videri; non autem suadet vt alter sequatur. Tertio, Nec eum qui indicat se dubitare; tunc enim si alter sequatur, suae temeritati ascribat.

Dico Tertio, Si is qui praebet consilium, erat illarum rerum parum peritus (v. g. quia non pertinebant ad eius professionem) & alter sciens eius insufficientiam petat consilium; consultor non tenebitur illi ad restitutionem. Ratio est, quia sibi debet imputare, si damnum ex illo consilio capiat; scienti enim & volenti non fit iniuria. Si tamen agatur de damno alicuius tertij, tunc talis tenebitur illi ad restitutionem mortiferam; scienti enim & volenti non fit iniuria. Si tamen agatur de damno alicuius tertij, tunc talis tenebitur illi ad restitutionem mortiferam; scienti enim & volenti non fit iniuria. Si tamen agatur de damno alicuius tertij, tunc talis tenebitur illi ad restitutionem mortiferam; scienti enim & volenti non fit iniuria. Si tamen agatur de damno alicuius tertij, tunc talis tenebitur illi ad restitutionem mortiferam; scienti enim & volenti non fit iniuria.

34
Si sciatur
eius ineptitudo.

DUBITATIO VIII.

Utrum nascatur obligatio restitutionis damni ex culpa leui, vel leuissima, quando intercessit contractus commodati, conducti, depositi, pignoris, vel alterius similis.

Sotus l. 2. de Iustitia q. 7. art. 2. existimat etiam tunc requiri culpam mortiferam; ita vt si is cui res commodata, vel locata, vel oppignorata est, negligenter eam custodiat, & ipsa eius negligentia pereat, non teneatur ad restitutionem, nisi negligentia fuerit tanta, vt sit peccatum mortiferum coram Deo: Nam, inquit, à venialibus homo vix liberari potest; vnde ob illas negligentias non est tanta poena plectendus. Idem tenent multi recentiores. Emmanuel Sá v. Commodatum, Henriquez de Ireg. c. 1. §. vbi citat alios addens, eos qui contrarium tenent, esse limitandos, vt id locum habeat in foro exteriori. Verum contraria sententia est ferè communis.

35

Respondeo igitur, & Dico Primò, Si res apud commodatarium vel conductorem pereat fortuito, ad nullam ipse restitutionem tenetur, nisi aliter expressè sit conuentum. Ita habetur c. vni. de Commodato. Probatur; quia res quaeque domino suo perit, si nulla intercessit culpa vel pactio, ratione cuius tenearis ad damnum faciendum.

36
Si periret
fortuito,
non tene-
tur.

Aduerte tamen, in tribus casibus teneri commodatarium de euentu fortuito, qui in illo cap. exprimuntur. Primò, Si intercessit pactum de restituendo, quomodocumque periret. quod pactum is qui commodat, semper potest exigere, quando gratis commodat; secus autem quando iusto pretio; quia supra iustum pretium nihil potest exigi pretio aestimabile. talis autem obligatio praestandi euentum fortuitum, est pretio digna. Secundò, Si sit in mora restituendi; vt si tempore statuto non restituat, & postea pereat; si enim restituisset, fortè non periisset. est autem in mora, qui potest restituere, & non restituit, cum tamen teneatur. Tertio, Si ex culpa, data sit occasio casui fortuito; vt si non sis re illa vsus eo loco, quo conuentum est, sed alio, vbi erat maius periculum, ipsaque perit. v. g. accepisti vtendum vas argentum domi tuae, & foras extulisti. vide Insti. Quibus modis re contrah. obligatio. §. Item is.

37
Excipe tres
casus.

Dices, Quid si bona fide putauit se facere volente domino?

Resp.

Si sub rati-
habitione
utatur ul-
tra termi-
num, vel
alio modo.

Resp. Si verè domino placebat vt sic vteretur, vel vt teneret vltra terminum, non tenetur; scilicet verò si deprehendat domino displicuisse. Prior pars probatur, Quia vsus est sub ratihabitione domini. ergo si postea ratum habeat, liberabitur; quia ratihabitione retrahitur, & mandato equiparatur, vt habetur reg. 10. de reg. Iuris in 6. quod verum est maximè in contractibus & quasi contractibus; hic autem est contractus commodati. Sicut ergo, si domini expresso consensu fuisset vsus, non teneretur de casu illo fortuito, ita nec modò teneretur accedente ratihabitione, quæ æquivaleret præiudicio & expresso consensui.

Dices, iam est ius acquisitum domino, cui non intendit renuntiare. Confirm. Quia ratihabitione non extenditur ad ignorata.

Respondeo, Illi non est ius acquisitum absolute, sed solum dependenter à consensu vel dissenso in vsu præteritum: sicut delata vel deuoluta hereditate ad Titium, Titius non habet ius nisi dependenter ab acceptatione.

Ad Confirmationem. Ratihabitione non extenditur principaliter ad ignorata, extenditur tamen accessorie. sicut & consensus in contractibus; vt si emas tibi damnosam futuram, vel, si ego nomine tuo contraxerim futurissimè, & tu nolis ratum habere, error enim circa extrinseca in contractibus non vitiat contractum. Hinc fit vt sæpè contrahamus vel ratificemur, ex quibus maximum nobis obuenit damnum.

Altera pars patet ex dictis, & confir. Quia non potuit vti re illa nisi cum animo compenlandi in euentu quo dominus nollet ratum habere ipsius factum; alioquin commisisset furtum, contractando rem alienam inuito iusta ratione domino. ergo si dominus nollet ratum habere illum vsum, tenebitur perinde ac si illo inuito vsus esset. Nam re vera illo inuito vsus est; nec potest excusari à peccato, nisi per bonam fidem cum animo compenlandi, si dominus nollet ratum habere.

Dices, Etiam cum dominus ratum habet vsum præteritum, non videtur id facere nisi saluo iure de compenlando si res perit.

Resp. negando assumptum; Sicut enim in contractu commodati in futurum non postulauit vt commodatarius teneretur de casu fortuito; ita nec putandus est id requirere in ratihabitione præteriti, nisi id exprimat. Quod diximus de commodato, multò magis locum habet in conducto: quia conductor ad euentum fortuitum obligari non potest, sicut commodatarius.

Nota tamen, Si res eodem modo erat peritura apud dominum, commodatarius in his casibus non teneri ad restitutionem, vt docet Cou. reg. Peccatum. p. 2. §. 6. n. 1. & multi alij, de fure & omni iniusto detentore: quia tunc non censetur domino causa damni: de quo plura infra c. 12. Dub. 15.

Dico Secundò, Si consistamus intra limites Iuris naturalis, nemo tenetur de damno dato in re alterius, etiam si apud ipsum sit ex contractu; nisi ob dolum, aut latam culpam. Colligitur ex Siluest. & alijs Dubit. 6. citatis; quia generatim loquuntur.

Probatur Primò, Quia Iure naturæ nemo tenetur maiorem diligentiam præstare in custodia rei commodatæ, conductæ, &c. quam in re propria, & quam ipse dominus adhibuisset, si apud ipsum mansisset: ergo si hæc diligentia sit præstita, si con-

tingat rem perire, sine culpa peribit, ac proinde sine iniustitia: atqui nemo tenetur Iure naturæ in conscientia de damno dato, nisi iniuste datum sit: ergo cum hic nulla sit iniustitia commissa, non obligabitur in conscientia. Confirmatur; Quia quando quis præstitit omnem diligentiam, quam tenebatur præstare, res censetur casu periisse: ergo, &c. Probatur; Quia Iure naturæ non minorem postulat custodiam precarium quam commodatum (cum precarium nihil sit aliud quam commodatum ad tempus incertum, nempe ad arbitrium domini:) atqui precarium non requirit nisi custodiam communem, ita vt solum præstare debeas dolum, & latam culpam, vt patet L. Contractus 23. 7. de regulis Iuris. & L. Quasitum est 8. §. Eum quoque. 7. de precario. ergo, &c.

Dico Tertio, Positis tamen legibus humanis, de hisce rebus latis, si res alterius sit apud te per contractum, qui in tuam solius vtilitatem tendat; teneris non solum ex lata culpa, sed etiam ex leui & leuissima. v. g. Si gratis tibi commodauit librum, equum, vestem tua causa, teneris in ea re custodienda adhibere non solum eam diligentiam, quam homines communiter in suis rebus similibus præstare solent; sed etiam quam diligentiores & diligentissimi: vnde si librum commodatum reliquisti in cubiculo, & egrediens ostium atraxisti, sed non tentasti an firmiter clausum esset, teneris ad restitutionem. Probatur hæc sententia ex cap. vnico, de commodato, vbi dicitur: Cum gratia sui tantum quis accommodatum accepit, de leuissima etiam culpa tenetur; quod DD. interpretantur de culpa iuridicè accepta; quamuis Sotus velit eam Theologicè accipi pro vera culpa in conscientia. Idem colligitur ex L. In rebus commodatis 18. 7. Commodati vel contra. & Instit. Quibus modis re contrahitur obligatio. §. Item is. Ratio est; Quia æquitas postulat, vt is qui gratis re alterius vtitur in tuam vtilitatem, summam diligentiam adhibeat, ne domino pereat; id enim Iure naturæ ex gratitudine rependere debet; vnde sufficiens subruit fundamentum, ad hoc lege sancendum, & inducendum strictam obligationem.

Dico Quarto, Si contractus tantum cedat in commodum domini, cuius ipsa res est; teneris solum ex dolo, vel lata culpa, non autem ex leuissima vel leui. Patet instit. supra. §. Præterea & is. vbi dicitur, depositarium (nempe qui gratis rem depositam custodit) teneri solum ex dolo. vbi nomine doli etiam lata culpa continetur, vt ibidem insinuat Glossa. Vnde si tibi commodauit librum, arma, vestem, in meum dumtaxat commodum; teneris solum ex culpa lata. Ratio est; quia æquitas postulat, vt tunc non maiorem tenearis custodiam præstare, quam passim homines in suis rebus solent; cum tibi nulla fiat gratia, nec tuum commodum ipsetetur, sed domini.

Dico Quintò, Si contractus cedat in vtilitatem vtriusque, teneris ex culpa lata, & leui; non autem ex leuissima. Patet hoc ex d. L. Contractus. 23. 7. de regulis Iuris, & Instit. supra. §. Creditor. talis est contractus pignoris; pignus enim datur vtriusque gratia, nempe creditoris & debitoris: vnde is qui pignus accepit, non tenetur nisi ad exactam diligentiam in eo custodiendo, vt habetur Instit. supra: non tamen ad exactissimam, vt ibidem probat Glossa. Talis etiam est contractus conducti & locati; & contractus depo-

Iure possi-
uo, si con-
tractus in
tua solius
vtilitate
teneris ex
leuissima.

Si in vtili-
tate domi-
ni, ex lata.

Si in vtili-
tatem v-
triusque,
ex leui.

38
Si eodem
modo peri-
tura apud
dominum.

39
Iure natu-
ra solum
tenetur ex
culpa lata.

siti, quando datur pretium pro rei custodia; secus si gratis fiat. Denique contractus commodati, quando vtriusque causa fit. Ratio est; quia cum res aliena tibi concedatur in tuam utilitatem, æquitas postulare videtur ut valde diligenter eam custodias: non tamen diligentissime; quia non tua solius causa, sed etiam ob commodum domini traditur.

Sed nunc difficultas est, vtrum hæc leges obligent in conscientia ante sententiam Iudicis, ad damni ex culpa leui vel leuissima dati reparationem.

43 *Probabile est illas leges non obligare ante sententiam.* Sotus putat ante sententiam non obligare, esse enim pœnales, & procedere ex præsumptione culpa interioris. Idem videntur sentire ceteri supra citati. Quæ sententia meo iudicio non est improbabilis; non quod hæc leges pœnales sint, proprie loquendo, cum restitutio non sit pœna: sed quod in foro conscientia non videantur receptæ: nemo enim est, qui pignori vel rei conductæ putet se maiorem custodiam debere ex iustitia, quam dominus ipse adhibere solet. Idem videtur de commodato: etsi enim maiore cura hoc custodiat, quam dominus; non tamen id facit, quod putet se teneri lege iustitiæ, sed ex gratitudine: id enim gratitudo postulat, propter commodum, quod ex re alterius percipit. nec minus putant homines se teneri ad custodiam precarij, quam commodati. Vnde etiam plerumque fit restitutio, non solum si commodatum perit, sed etiam si precarium; quamuis absque omni culpa perierit.

44 Dices, Si non tenetur, ergo inique cogitur in foro exteriori.

Respondeo, negando consequentiam: potuit enim hoc lege statui propter bonum commune; tum ut vitetur omnis fraus & negligentia circa res huiusmodi, tum ut omnes excitentur ad diligentiam eam, quæ æquitati naturali est consentanea, etsi ex iustitia non sit debita. Sicut enim qui defloravit virginem volentem, ante sententiam nihil ei ex iustitia debet; tamen in foro externo cogitur eam dotare, lege sic statuente propter bonum commune: ita etiam qui amisit commodatum absque culpa, etsi nihil ex iustitia debeat ante sententiam; tamen potest cogi ad restitutionem, ex vi legis ob bonum commune ita statuentis. Neque hoc mirum videri debet; quia in foro externo, dum agitur de damno dato, etiam culpa leuissima spectatur, ut patet L. In lege. 44. 7. Ad legem Aquiliam: tamen in foro conscientia hæc non obligat; ut ostensum est Dubitatione 6.

45 *Contraria communior. Ratio, cur obligare videantur.* Fateor tamen contrariam sententiam (nempe has leges obligare ad reparationem damni ante sententiam) esse communiorē, ac proinde ordinariē in praxi seruandam. Ratio est; quia istæ leges sanciunt, id quod naturali æquitati est consentaneum circa rem alienam (quam mediante contractu apud nos habemus) præstare: quæ sanctione posita (qui facit talem contractum, accipiendo commodatum, conductum, depositum, pignus) implicite se obligat ad præstandam eam diligentiam, quam leges requirunt. quare si hanc diligentiam non præstet, (quamuis id naturali obliuione, sine omni culpa factum sit) tenebitur ad restitutionem. Vide Couarr. in Epitome 4. decret. pag. 2. cap. 6. §. 6. nu. 15. & Nauarr. cap. 17. num. 184.

DUBITATIO IX.

Vtrum oriatur obligatio restitutionis ex damno dato cum ignorantia comitante.

Respondeo, Minime oriri, (quidquid aliqui dixerint) si ignorantia fuit inculcata. ut patet ex dictis 1. 2. q. 6. a. 8. Ut, si putans esse feram, & telo petens interficias; deinde deprehendas fuisse inimicum, quem ad necem quærebas. Ratio est; quia occitio illa inimici, vel hominis, nullo modo est voluntaria; ac proinde absque omni culpa: & consequenter non inducit obligationem restitutionis. Nec refert, quod illum aequè voluisses occidere, si sciisses esse inimicum, & quod gaudeas occidisse; quia illa voluntas non est causa operis; cum non sit, nec fuerit; sed solum esset, posita conditione, quæ non ponitur. gaudium verò sequitur opus. Vnde non magis obligat ad restitutionem, quam si gauderis ab alio factum.

DUBITATIO X.

Vtrum restitutio sit necessaria ad salutem.

D. Thom. q. 62. a. 2.

47 *Gracorum sacerdotes.* Gvido Carmelita assignat Græcis hunc errorem, Restitutionem inique ablatorum non esse necessariam ad salutem, sed sufficere eleemosynam ex illis datam. Sed non puto Græcos Doctores hoc docuisse; cum Scriptores antiqui non meminerint. quomodo credibile sit, aliquos eorum sacerdotes ex auaritia hoc in absouendis penitentibus obseruasse, ut partem obtinerent.

Respondeo igitur, Ipiam restitutionem externam, esse necessariam ad salutem, si facultas suppedit: si autem non suppetit, non est quidem ipsa externa restitutio necessaria, propositum tamen restituendi est necessarium. Docet hoc D. August. epist. 54. quæ est ad Macedonium: Si res aliena, propter quam peccatum est, reddi potest, & non rediatur, penitentia non agitur, sed simulatur: si autem veraciter agitur, non remittitur peccatum, nisi restituatur ablatum.

Prior pars probatur; quia non restituere, cum possis, est voluntariè nocere & facere iniuriam proximo: (non restituendo enim, noces proximo; nam impedis illum à possessione & vtu rei suæ vel debitæ) atqui necessarium est ad salutem ut nemini voluntariè noceamus, aut iniuriam faciamus; ut ex multis Scripturis constat, ergo necessaria est restitutio. Vide plura apud Alphonsum Caltrium v. Restitutio.

Dices, Luca 11. Cum Dominus dixisset Pharisæo, quod intus est vestrum; plenum est rapina, & iniquitate, subdit; Verum tamen quod superest, date eleemosynam, & ecce omnia munda sunt vobis. ergo sufficit eleemosyna ad expianda peccata iniustitiarum.

Respondeo, Si hoc argumentum valeret, etiam probaret penitentiam non esse necessariam futuribus. itaque non vult Dominus eleemosynam sufficere, sed esse optimam dispositionem ad munditiam animi. q. d. Date eleemosynam pro vestra facultate (id enim videtur significari in Græco, cum dicitur, τὰ ἑσθια, id est, τὰ τὸ ἐσθια) & faciliè mundabimini; quia disponetur animus ad veram penitentiam.

nitentiam & restitutionem. Vide Ambrosium & Theophylactum in hunc locum.

48 Propositum restituendi est necessarium. Altera pars probatur: quia nemo obligatur ad impossibile. quod tamen propositum restituendi tunc sit necessarium, pater; quia ad remissionem peccati, necessaria est contritio, vel saltem attritio cum Sacramento: hæc autem continent propositum restituendi, tum quia continent dolorem de peccato iniusta ablationis, in quo dolore continetur implicitè propositum restituendi; tum quia continent propositum emendationis, & seruandi diuina præcepta, inter quæ est præceptum restituendi.

49 Præceptum restitutionis est affirmatiuum. Petes, Quale est præceptum restitutionis, affirmatiuum, an negatiuum? Multi dicunt esse negatiuum; quia idem est dicere, *Restitue*, &, *Ne detine alienum*. Sed verius est, esse affirmatiuum. Primò, Quia præcipitur actus positius; in negatiuo solum præcipitur abstinentia ab aliquo opere positio. Nec obstat, quòd interdum videatur fieri restitutio sola cessatione detinendi: vt si deseras

domum vel agrum, quem vi occupasti: quia hæc cessatio eò dicitur, vt alter rem suam consequatur, fiatque æqualitas: & ita habet terminum positium. Vnde est instar actionis positivæ, qua impletur præceptum affirmatiuum. Secundo, Quia non obligat pro omni tempore, sed solum quando est opportunitas restituendi. Negatiuum autem obligat pro omni tempore. Illud autem præceptum, *Ne detine alienum*, in re potius est affirmatiuum, quam negatiuum; quia non potest seruari, nisi per actum positium; neque obligat pro omni tempore.

Aduerte tamen, præceptum restituendi, nasci ex præcepto negatiuo, *Non furtum facies*. Eiusdem enim rationis est furari, & detinere alienum, cum potes reddere. Vnde hoc ipso, quo præcipitur, *Non furaberis*, præcipitur etiam, *vt non detineas*, si potes reddere: & consequenter, *vt restituas*; quia actus restitutionis est necessarius ad non detinendum alienum.

CAPVT SECVNDVM.

De iniuriis & damnis in rebus spiritualibus, & necessaria restitutione.

Complectitur Dubitationes 3.

DVBITATIO PRIMA.

Utrum is, qui priuat aliquem per iniuriam aliquo sensu, vel vsu rationis, philtro, veneno, vel alio modo, teneatur ad restitutionem.

1 **S**OTVS lib. 4. q. 6. art. 3. in solut. 1. argumenti, & quidam alij putant pro his damnis præcisè consideratis esse faciendam restitutionem pecuniariam, arbitrio boni viri.

Resp. breuiter, Verius videri, talem non teneri ad restitutionem præcisè pro ipso damno sensuum, vel vsus rationis; sed tantum pro damno temporali, quod inde sequitur: vt si non possit eam artem vel functionem obire, quæ lucrum faciebat. colligitur ex Gomezio tom. 3. c. 6. num. 12. vbi probat, cicatricem & deformitatem ex iniuria remanentem, non posse aestimari à Iudice vel offenso; quia sicut liber homo nullam recipit aestimationem; ita nec cicatrix vel deformitas eius, quod expressè habetur L. fin. 7. de his qui deiecerint vel effuderint. Idem docet Nauar. c. 15. nu. 19. & 20. multiq; alij infra citandi. Ratio est, quia hæc damna nullo pretio sunt aestimabilia; sunt enim in bonis, quæ supremum locum inter bona humana tenent; nec quidquam est in hominum potestate, quod his censetur æquiualens: vnde per pecuniam non potest fieri compensatio. Itaque pro his factis est penitentia coram Deo, cum petitione veniæ pro iniuria illata, quando scitur auctor, sed de hoc infra cap. 9. Dubit. 23.

DVBITATIO II.

Utrum is, qui alterum grauius læsit in bonis anime, pertrahendo ad peccatum, teneatur ad aliquam restitutionem.

2 **R**esp. & Dico Primò, Qui alterum metu vel fraude pertraxit in peccatum, tenetur ex iustitia ipsum suæ libertati restituere, & vim fraudemque tollere, ne ille in posterum simili modo peccet. est communis sententia DD. Probatur; quia minari, aut vim inferre, est contra iustitiam, si sine iusta auctoritate fiat: quæ numquam iusta esse potest, dum quis ad peccatum cogitur. Similiter decipere alterum falsa doctrina circa fidem, mores, vel artes humanas. sicut enim quisque habet ius iustitiæ, ne ab alio lædatur in corpore; ita etiam ne in anima lædatur inuitus, errore: sed is, qui aliquid facit contra iustitiam, tenetur lege iustitiæ cessare, & quantum in se est, illud retractare, & irritum infectumque reddere: ergo ex iustitia tenetur vim tollere, minas remittere, fraudemque patefacere. Vnde non est verum, quod quidam docent, eum, qui fraude pertraxit aliquem in errorem, si ille error non verificetur in materia iustitiæ (v.g. circa contractum vel restitutionem) sed in materia